

บทปริทัศน์บทความเรื่อง วิธีวิทยาการวิจัยแบบบูรณาการ: ประสบการณ์ตรงจากภาคสนาม

อุทัย ดุลยเกษม

1. เกริ่น

ถ้าจะให้ผมประเมินตัวเองในบางมิติ ผมก็มีความลำเอียงที่จะสรุปว่า ผม เป็นคนที่ค่อนข้างจะใจกว้างและเปิดรับสำหรับความคิดที่แตกต่างหลากหลายโดยเฉพาะความหลากหลายทางความคิดในเรื่องวิชาการ แม้ว่าผมจะมีขอบเขตของผม อยู่ด้วยก็ตาม นอกจากนี้ผมคิดว่าผมเป็นคนชอบความคิดแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่สร้างสรรค์ (Innovativeness) เพราะฉะนั้นเมื่อผมได้รับการขอความร่วมมือให้ช่วยแสดงความคิดเห็นที่ผู้จัดเรียกว่า “ปริวรรต” ต่อกงานเขียนที่ใช้ชื่อว่า “แบบแผนการวิจัยแบบบูรณาการ: ประสบการณ์ตรงจากภาคสนาม” ผมก็ยินดีเพราะรู้สึกที่ผมได้โอกาสเรียนรู้ของใหม่ ๆ อีกแล้ว ตอนที่ตกปากรับคำกับผู้จัดนั้นเป็นการพูดกันทางโทรศัพท์ ต่อมาเมื่อได้รับเอกสาร จึงได้ทราบว่าเป็นข้อเขียนของ รศ.ดร. บุญเรียง ขจรศิลป์ ซึ่งเป็นผู้ที่ผมรู้จักมักคุ้นอยู่ จึงทำให้ผมเกิดความไม่แน่ใจว่าผมควรจะรับเป็นผู้ “ปริวรรต” งานเขียนชิ้นนี้หรือไม่ เพราะหากแสดงความคิดเห็นอะไรที่เขย ๆ ตื่น ๆ ไป ก็ไม่เกิดประโยชน์กับผู้เข้าร่วมประชุม ตอนแรกคิดจะส่งบทความคืนผู้จัดแล้ว แต่ก็รู้สึกเกรงใจเพราะผู้จัดขอให้ผมเขียนบทความมาเสนอแบบเดียวกับรศ.ดร. บุญเรียงเช่นกัน แต่ติดภาระกิจมาเสนอไม่ได้ ด้วยเหตุดังนั้นผมจึงไม่มีทางเลือก ต้องทำหน้าที่ “ปริวรรต” งานชิ้นนี้ แต่อย่างไรก็ตาม คิดอีกมุมหนึ่งก็เห็นว่า การมาแสดงความคิดเห็นคราวนี้ แม้จะผิดจะถูก ก็คงได้เรียนรู้หลายอย่างเพิ่มขึ้น และถ้าผมเสนออะไรเขย ๆ ออกไป ผู้เข้าร่วมประชุมและรศ.ดร.บุญเรียง คงให้คำแนะนำเองแหละ เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายอย่าคาดหวังจากผมมากก็แล้วกัน

2. ข้อสังเกตต่อข้อเขียน

ผมมีข้อสังเกตต่อข้อเขียนชิ้นนี้ดังต่อไปนี้

(1.) ว่าด้วยเรื่องสิ่งกับปะ (Concepts)

ในกระบวนการวิจัยนั้น เรื่อง Concept เป็นเรื่องสำคัญมากเรื่องหนึ่งที่นักวิจัยพึงต้องให้ความสำคัญและต้องพิจารณาอย่างระมัดระวัง เพราะจาก Concept นั้นเองที่นักวิจัยนำมาเป็น

“ตัวแปร” (variable) และในกรณีที่ต้องการใช้ Concept นั้นในรูปแบบเชิงปริมาณ (Quantitative) ยิ่งมีความจำเป็นที่จะต้องทำให้ Concept มีความหมายชัดเจน (Conceptual Definition) เพื่อว่านักวิจัยจะได้ทำให้ Concept นั้นสามารถสังเกตเห็นได้และวัดออกมาเป็นตัวเลขได้ (Operational Definition) ถ้า Concept ที่ใช้ผิดหรือไม่ชัดเจนการสร้างคำนิยามเชิงปฏิบัติการ (Operational Definition) ก็จะมีปัญหาและการทำวิจัยนั้นอาจจะเบี่ยงเบนหรือผิดไปจากที่ตั้งใจจะทำก็ได้

จากความเข้าใจเรื่อง Concept ของผมนี่เองที่ทำให้ผมตั้งข้อสังเกตว่า ผู้เขียนอาจจะใช้ Concept ไม่ตรงกับเจตนารมณ์ที่ต้องการจะใช้ เช่น คำว่า “บูรณาการ” (Integrated) และ “แบบแผนการวิจัยแบบบูรณาการ” (Integrated Research Design) ผมคิดว่า การที่ผู้เขียนนำเอาคำนิยามของคำว่า “บูรณาการ” ที่กรมวิชาการสร้างขึ้นนั้น อาจไม่ตรงกับ Concept ของคำว่า Integration นัก ผมคิดว่า concept คำว่า combination กับ concept ของ integration ไม่เหมือนกัน เพราะคำว่า “บูรณาการ” นั้น มีความหมายในเชิงคุณภาพ (Qualitatively) มากกว่าคำว่า “ประสม” (Combination) แท้ที่จริงแล้วคำว่า “บูรณาการ” มีความหมายว่า “ทำให้สมบูรณ์” และในแง่หนึ่งมีความหมายคล้ายกับคำที่มักจะนำมาใช้กันในแวดวงสังคมศาสตร์ที่ว่า “เป็นองค์รวม” (Holistic)

เมื่ออ่านข้อเขียนขึ้นนี้อย่างตั้งใจและพยายามทำความเข้าใจในสิ่งที่ผู้เขียนได้ทำมา ก็ยิ่งทำให้เห็นว่า สิ่งที่ผู้เขียนใช้ในกระบวนการทำวิจัยในสนามนั้นเป็น สิ่งที่น่าจะเรียกว่า Multi-Research Methods มากกว่า Integrated Research Design เพราะแท้ที่จริงแล้วสิ่งที่ผู้เขียนนำมาใช้นั้นเป็นวิธีการในการคัดเลือกโรงเรียนที่จะทำการศึกษา (Case Studies) เก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น วิธีการที่ผู้เขียนนำมาใช้มีความหลากหลายในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ เพราะฉะนั้น มันคงมีใช่เป็นเพียง เรื่อง Research Design อย่างเดียว เพราะเรื่องของการออกแบบหรือการกำหนดแบบแผนการวิจัย (Research Design) นั้นก็เป็นเรื่องหนึ่งของสิ่งที่เรียกว่า Research Methods และเป็นส่วนหนึ่งของ สิ่งที่เรียกว่า “วิธีวิทยาการวิจัย” (Research Methodology) ดังนั้นการเรียกสิ่งที่ผู้เขียนทำและที่นำเสนอว่าเป็น Integrated Research Design (แบบแผนการวิจัยแบบบูรณาการ) จึงไม่น่าจะตรงกับ Concept ที่กล่าวขานนี้มาได้หมายความว่า การที่ไม่เคยได้ยินชื่อทำนองนี้มาก่อนแล้วนำมาเป็นเหตุผลในการปฏิเสธ แต่เป็นการวิเคราะห์ตามความเข้าใจทางวิชาการอันคับแคบและตื่นเงินของผมนั่นแหละเป็นเหตุ ทั้ง ๆ ที่ผมก็ชื่นชอบผู้ที่คิดตั้งชื่อสิ่งต่าง ๆ อย่างมีความสร้างสรรค์ก็ตาม

มีอีก Concept หนึ่งที่ผู้เขียนใช้และผมไม่แน่ใจว่าถูกต้องหรือไม่ แต่ Concept นี้ไม่เกี่ยวกับเรื่องวิธีวิทยาการวิจัยโดยตรง นั่นคือ Concept ที่เรียกว่า Whole School Approach ซึ่งผู้เขียนใช้ภาษาไทยว่า “การทำงานเป็นทีม” (หน้า 425 และหน้า 435) และมีคำอธิบายขยายความว่า

“การเปิดโอกาสให้ครูทุกคนได้รับรู้และมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น” ผมคิดว่า ผู้เขียนไม่น่าจะใช้คำว่า Whole School Approach) เพราะ Concept ของ Whole School Approach นั้นถูกนำมาใช้เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนแบบหนึ่งเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ เช่นด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนการสอน ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้และด้านชุมชนสัมพันธ์ เป็นต้น แต่กระบวนการที่ใช้เป็นกระบวนการที่ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างเสมอกัน ถึงแม้ว่าจะมีแง่มุมของ “การทำงานเป็นทีม” อยู่บ้างในกระบวนการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ แต่ Whole School Approach คงมิได้หมายถึง การทำงานเป็นทีม

ประการต่อมา ผู้เขียน ได้ใช้ Concepts ที่เรียกว่า วิธีการวิจัย “เชิงปริมาณ” (Quantitative Research) “การวิจัยเชิงคุณภาพ” (Qualitative Research) และ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Action Research) ในงานวิจัยที่ผู้เขียนได้ทำในสนาม ด้วยความเข้าใจที่ผมมี (ซึ่งมิได้หมายความว่าถูกต้องเสมอไป) ทำให้ผมมีความสับสน คำอธิบายที่ผู้เขียนใช้กับ Concepts เหล่านี้กับที่ผมเคยรับรู้ เช่น ผู้เขียนบอกว่ดังนี้

1. “การวิจัยเชิงปริมาณ คณะผู้วิจัยส่งแบบสอบถามนักเรียนเพื่อสอบถามความต้องการหลักสูตรท้องถิ่นและเนื้อหาที่ต้องการให้นำมาจัดหลักสูตรท้องถิ่น แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยหาค่าจำนวนและร้อยละ”

2. “การวิจัยเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลในแนวคิด ไม่ใช่แต่เพียงรวบรวมข้อมูลว่าเกิดอะไรขึ้นเท่านั้น แต่พยายามที่จะรวบรวมข้อมูลมาอธิบายว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้นและเกิดขึ้นอย่างไร จะเห็นได้ว่าคณะผู้วิจัยได้ส่งผู้ช่วยวิจัยเข้าไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ทำการศึกษเพื่อสร้างความคุ้นเคยและสามารถรวบรวมข้อมูลในแนวคิดได้ นอกจากนั้นคณะผู้วิจัยยังเดินทางไปรวบรวมข้อมูลและนิเทศการสอนด้วยตนเองเดือนละ 2 ครั้ง ครั้งละ 2 วัน”

3. “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยได้ให้ผู้บริหาร ครู นักเรียน ศึกษา นิเทศก์และคนในชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การศึกษาศักยภาพของโรงเรียนและชุมชนเพื่อกำหนดเนื้อหาที่นำมาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ส่วนร่วมในการวางแผนในการจัดทำหลักสูตร มีส่วนร่วมในการนำหลักสูตรไปใช้หรือมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนและมีส่วนร่วมในการประเมินการนำหลักสูตรไปใช้เพื่อหาประเด็นที่จะต้องแก้ไขปรับปรุงต่อไป.....”

ผมคิดว่า Concept ของกระบวนการวิจัยทั้งสามชนิดที่กล่าวถึงนี้มีความแตกต่างกันระหว่างผู้เขียนกับผมสำหรับผมแล้ว คำอธิบายที่ผู้เขียนใช้กับการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ทำให้เกิดความเข้าใจว่า กระบวนการวิจัยสองประเภทนี้มีความแตกต่างกันอยู่ 2 ประการเท่านั้น คือ (1) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และ (2) วิธีวิเคราะห์ข้อมูล ในประเด็นเรื่อง

การเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้เขียนได้บอกว่า ถ้าหากเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) การวิจัยนั้นก็เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ และถ้าหากการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบ “แนวลึก” และยิ่งได้เข้าไป “อาศัย” ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาลแล้ว การวิจัยนั้นก็เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผมไม่แน่ใจว่าการรวบรวมข้อมูลแบบ “แนวลึก” เป็นอย่างไร และการที่ผู้ช่วยนักวิจัยเข้าไป “อาศัย” อยู่ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาก็ไม่ทราบว่า เข้าไปทำอะไรบ้าง เพราะผู้เขียนมิได้บอกไว้ แต่ผมมั่นใจว่า การเก็บข้อมูลของผู้ช่วยวิจัย คงไม่พ้นไปจากการใช้วิธีการสัมภาษณ์ ซึ่งอาจจะเป็นการสัมภาษณ์รายบุคคล หรือสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (Focus Group) หรือเป็นการสัมภาษณ์ทั้งอย่างเป็นทางการ และอย่างไม่เป็นทางการ (Structured and Non-Structured Interviews) หรือไม่ก็ใช้วิธีการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (Participant and Non-Participant Observations) ด้วยเหตุตั้งนั้นผมจึงไม่คิดว่า วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นเป็นตัวแบ่งแยกว่า งานวิจัยนั้นจะเป็นการวิจัยเชิงปริมาณหรือการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นขึ้นอยู่กับประเภทของข้อมูล (Type of Data) ที่นักวิจัยต้องการกับแหล่งข้อมูล (Source of Data) ที่นักวิจัยต้องการเก็บรวบรวม ถ้าข้อมูลที่ต้องการเป็นข้อมูลเชิงปริมาณและไม่มีระบบคุณค่า (Values) ผูกติดอยู่กับข้อมูลนั้น การใช้วิธีให้กรอกแบบสอบถามก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่ถ้าข้อมูลนั้นแม้จะเป็นข้อมูลเชิงปริมาณแต่ถ้ามีระบบคุณค่าผูกติดอยู่กับข้อมูลนั้น การใช้แบบสอบถามอาจไม่ได้ข้อมูลจริงที่เชื่อถือได้ ยิ่งถ้าเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยแล้ว วิธีการใช้แบบสอบถามเป็นวิธีที่ไม่ควรใช้ที่สุด การสัมภาษณ์ก็เช่นเดียวกัน การเลือกวิธีสัมภาษณ์แต่ละวิธีขึ้นอยู่กับประเภทของข้อมูลและแหล่งข้อมูลเช่นกัน ในการเก็บข้อมูลนั้นวิธีการที่นักวิจัยใช้มิได้จำกัดว่า วิธีการนี้เป็นวิธีการของนักวิทยาศาสตร์ หรือวิธีการนั้นเป็นวิธีการของนักสังคมศาสตร์ เพราะในความเป็นจริงแล้วสามารถนำไปใช้ได้ทั่วไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเภทของข้อมูลและแหล่งข้อมูลมากกว่าดังจะเห็นได้ว่า นักดาราศาสตร์ก็ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบการสังเกตเช่นกัน

ในแง่ของการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ความแตกต่างระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณมีอยู่จริง แต่มีข้อแตกต่างที่ผู้เขียนกล่าวถึงที่ว่า “แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยหาค่าจำนวนและร้อยละ” ผมเข้าใจว่า การใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นย่อมมีเงื่อนไขพื้นฐานว่าข้อมูลนั้นต้องเป็นข้อมูลที่เป็นตัวเลขโดยเฉพาะตัวเลขจริง (Real Numbers) แม้ว่าตัวเลขประเภท “มอบหมายค่า” (Assigned Numbers) จะมีการนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการสถิติ ด้วยในบางกรณีก็ตาม แต่การวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิตินั้นมีทั้งที่เรียกว่า Descriptive Statistics (สถิติบรรยาย) และ Inferential Statistics (สถิติอ้างอิง) ผมคิดว่า ในการวิเคราะห์ข้อมูลตัวเลขด้วย Descriptive Statistics เช่น ร้อยละนั้นในงานวิจัยเชิงคุณภาพก็ใช้ได้และมีใช้กันอยู่ทั่วไป ผมคิดว่าข้อแตกต่างในการวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณกับการวิจัยเชิงคุณภาพน่าจะ

อยู่ตรงที่ว่า การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงปริมาณที่ใช้สถิติจะใช้สถิติอ้างอิง (Inferential Statistics) เช่น T-test, Chi-Square, Pearson Product Moment, Analysis of variance, Multiple Regression Analysis, Path Analysis, หรือ LISREL เป็นต้น ในขณะที่การวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้ข้อมูลเชิงลักษณะหรือ เชิงคุณภาพ (Qualitative Data) จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบที่เรียกกันว่า Interpretive Understanding ซึ่งหมายความว่านักวิจัยต้องวิเคราะห์และตีความข้อมูลอย่างมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อบริบทของพื้นที่ที่ทำวิจัยและต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนที่ให้ข้อมูลและพื้นที่ที่ทำวิจัย แม้กระนั้นการใช้สถิติแบบบรรยายก็ยังสามารถใช้ได้

สำหรับ Concept ของ Participatory Action Research (PAR) นั้น ก็มีความเข้าใจที่ไม่ตรงกับที่ผมนเคยรับรู้ ผมเข้าใจมาโดยตลอดว่า PAR นั้นเป็น Research Methodology ประเภทหนึ่ง เพราะผมคิดอย่างใช้สามัญสำนึกว่า Concept ของ PAR นั้น R ก็คือ การวิจัย (Research) ถ้าถามต่อว่า วิจัยแบบไหน? คำตอบก็จะบอกว่า เป็น “การวิจัยเชิงปฏิบัติการ” (Action Research) และถ้าจะถามต่อว่า แล้วเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบไหนเล่า? คำตอบก็จะมีว่า “เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Action Research) เพราะฉะนั้น ถ้าจะใช้ Concept ของ PAR ต้องใช้ในความหมายของการทำวิจัย (Research) เท่านั้น จะนำไปใช้ในบริบทอื่น ๆ ที่มีใช้การทำวิจัยไม่ว่าจะถูกต้องแม้จะมีกระบวนการมีส่วนร่วม (Participation) ก็ตาม และแม้แต่ Concept ของคำว่า Action (ปฏิบัติการ) ก็ต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง เพราะ Concept ของคำว่า Action (ปฏิบัติการ) ใช้ในสองความหมาย ในความหมายที่ใช้กันโดยทั่วไป คำว่า “ปฏิบัติการ” มีความหมายว่า “ลงมือทำจริง” เพื่อให้เกิดผลออกมา ซึ่งการปฏิบัติการนี้อาจจะเป็นการปฏิบัติการกวาดล้างแหล่งขายยาเสพติด หรือ เป็นการปฏิบัติการในห้องทดลองวิทยาศาสตร์เพื่อให้ได้ผลการทดลองออกมา ถ้าอ่านไม่ผิด ผมคิดว่า ผู้เขียนใช้คำว่า “ปฏิบัติการ” ในความหมายนี้ เพราะ มีการให้ครู นักเรียนและสมาชิกชุมชน เข้ามาทำงานหลายอย่าง เพื่อให้งานเหล่านั้นบรรลุผล เช่น การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เป็นต้น แต่ คำว่า Action ในการวิจัยนี้หมายถึงวิธีการ (method) ที่เป็นการปฏิบัติที่เป็นส่วนหนึ่งของ Research Methods หรือ เป็น Research Techniques ที่นักวิจัยเลือกใช้เพื่อให้ได้ “คำตอบ” ต่อคำถามการวิจัยที่ตั้งไว้ มิได้ปฏิบัติการเพื่อให้งานใดงานหนึ่งในชุมชนหรือในโรงเรียนแต่เป็นการปฏิบัติการอันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวิจัยนั้น

แต่ที่ผมเห็นว่าสำคัญมากกว่านั้นก็คือว่า กระบวนการวิจัยที่เรียกว่า PAR นี้ มันมิใช่เป็นกระบวนการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่อย่างเดียว แต่กระบวนการทำวิจัยแบบนี้เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ และมีประเด็นแฝงที่สำคัญอยู่นั่นก็คือว่า กระบวนการวิจัยในลักษณะนี้เกิดจากข้อสังเกตที่ว่า “ความรู้คืออำนาจ” (Knowledge is power) ดัง ที่ Francis Bacon นักปรัชญา

ชาวอังกฤษ กล่าวไว้มาแล้ว เพราะฉะนั้นผู้ที่มีความรู้มากก็จะมีอำนาจมาก ผู้ที่มีความรู้น้อยก็มีอำนาจน้อย เพราะฉะนั้นในกระบวนการทำวิจัยโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยแบบไหนที่นิยมทำกันอยู่ ผู้ทำการวิจัยกับผู้อ่านงานวิจัยจะเป็นผู้ที่มีอำนาจมากกว่าผู้ที่ให้ข้อมูล (Informants) ในการวิจัยนั้น ยิ่งมีการทำวิจัยมากขึ้นนักวิจัยและผู้บริโภคนงานวิจัยก็ยิ่งมีอำนาจมากในขณะที่ผู้คนที่ให้ข้อมูลในกระบวนการวิจัยกลับมีอำนาจน้อยลง ด้วยเหตุดังนั้น จึงมีนักวิจัยกลุ่มหนึ่งคิดว่ากระบวนการวิจัยนั้นต้องทำให้เป็นกระบวนการเรียนรู้ของผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย และวิธีที่จะทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้เข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ก็ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน (Full Participation in all stages and in process of Research Undertaking) คงจะไม่ผิดถ้าจะกล่าวว่ากระบวนการทำวิจัยแบบนี้เป็นกระบวนการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชนและแก่ผู้คนในชุมชนทำการวิจัย (Empowerment of the small people process)

ด้วยเหตุนี้ ผมจึงไม่แน่ใจใน Concepts ทั้งหลายที่ผู้เขียนนำมาใช้และนำมากล่าวถึงในบทความชิ้นนี้ นี่เป็นเพียงข้อสังเกตประการแรกของผม

2. ว่าด้วยเรื่องประเด็น (Issues) ที่นำเสนอ

เมื่อผมอ่านหัวเรื่องของบทความครั้งแรก ผมคิดว่า ผู้เขียนคงจะเขียนเสนอให้เห็นถึง “แบบแผนการวิจัยแบบบูรณาการ” โดยนำเอาประสบการณ์จากภาคสนามมาเป็นตัวอย่างหรือเพื่อสนับสนุน (Substantiate) ให้ผู้อ่านได้เห็นว่าการใช้ “แบบแผนการวิจัยแบบบูรณาการ” นั้น มีข้อดีหรือข้อได้เปรียบอย่างไรบ้างในกระบวนการทำวิจัยเมื่อเปรียบเทียบกับการใช้ “แบบแผนการวิจัยแบบที่ไม่บูรณาการ” ตามความหมายที่ผู้เขียนใช้

แต่เมื่ออ่านบทความจบแล้ว ผมยังเห็นไม่ชัดเจนว่า ผู้เขียนต้องการเสนอประเด็นอะไรกับผู้อ่านนอกจากบอกเพียงว่า “จากรายงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าคณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยมากกว่าหนึ่งวิธีในการดำเนินโครงการวิจัย มีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” (หน้า 14)

และที่ผมงมงายขึ้นไปอีกก็คือข้อความที่ว่า “คณะผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยมากกว่าหนึ่งวิธี” เพราะไม่แน่ใจว่าบทความนี้ต้องการบอกหรือนำเสนออะไรกับผู้อ่าน จากหัวข้อเรื่องดูเหมือนจะบอกว่า คณะผู้วิจัยใช้ “แบบแผนการวิจัยแบบบูรณาการ” (Integrated Research Design) แต่ตอนสุดท้ายกลับบอกว่า คณะผู้วิจัยได้ใช้ “ระเบียบวิธีการวิจัยมากกว่าหนึ่งวิธี” (Multi-Research Methodology) และไม่ว่าผู้เขียนจะใช้แบบไหน ประเด็นก็มีว่า ผู้เขียนมิได้ยืนยันอย่างมีหลักฐานอ้างอิงว่าสิ่งที่ผู้เขียนใช้นั้นมีข้อดีตรงไหน อย่างไรในกระบวนการทำวิจัย การบอกเล่าแต่เพียงว่าผู้เขียนและคณะทำอะไรมาบ้างและทำสิ่งต่าง ๆ อย่างไรบ้างก็เป็นสิ่งที่น่ารู้ น่าติดตาม

อยู่ดอก แต่ในแง่ของการพัฒนาองค์ความรู้ด้านวิธีวิทยาการวิจัย (Development or Advancement of Research Methodology) ในสาขาสังคมศาสตร์และศึกษาศาสตร์ก็ยังไม่มียะไรคืบหน้าอยู่นั่นเอง ด้วยเหตุนี้จึงควรได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันจากประเด็นต่างๆที่ผมได้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างจริงจังและอย่างมีนัยสัการ เพื่อความวัฒนาของสิ่งที่เรียกว่า”วิธีวิทยาการวิจัย” (Research Methodology) อันอาจจะนำไปสู่การศึกษาวิจัยเพื่อทำความเข้าใจกับสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างตรงกับความป็นจริงต่อไป